

Omamný ostrov

Foto: Tomáš Grim

Pozdní duben, ptáčkaření čas. Rozhodnutí smáznout sociální restiky vyústí v mediteránně-makaronéské kolečko Ruzyně–Makedonie–Andalusie–Kanáry–Ruzyně. Potkat staré kamarády po letech je fajn. Ale spojit sociálně s přírodopylem je fajn na druhou! Zvlášť když se do řecké části aprílovo-májové trasy daří zakomponovat ostrov, který je svou ptačí faunou skoro víc Asie než Evropa.

Lesbos je pojem nejen historicky, kulturně a (sexuálně) turisticky. Tím, že leží blíž Asii než Evropě, zvyšuje tepovou frekvenci i nám, bird(watch)erům. I proto jsem jako další díl pomyslného seriálu „Za ptáky do světa s Tórou“ vybral právě Lesbos, a ne řekněme Austrálii nebo Botswanu.

I proto zvolil skvělý britský popularizátor všeho kolem ptactva Dominik Couzens ostrov Lesbos do knihy o tip-top evropských lokalitách. Ostatně Lesbos „leží na jedné z hlavních migračních cest“, objevují se tu i vzácní zatoulaní (napadá mě přezdívka „Východní Corvo“) a hlavně „většina ptáků se nachází poblíž nějaké okouzující krčmy“.¹

Procházím vzpomínky, zápisky a fotky z řeckého ostrova, který mě bez nadsázky uchvátil. Že to byla taková síla po patnácti předešlých návštěvách Středomoří, to mě skutečně dostalo. I kdybych neměl dalekohled a fotoaparát, stejně by se mi Lesbos zaryl do mozkových závitů nesmazatelně. A víc než mnohé jiné destinace, na první pohled lákavější. Přitom nemít pozvání od kamaráda fotografa, Lesbos by mi při rajzování možná unikl. Je příliš blízko a pod svícnem přeče...

Jenže netrvalo dlouho a zážitky z Lesbu získaly nečekaný rozměr i souvislosti.

Ptáčkaření před a za časů covidu

Celý jarní výlet léta Páně 2019 byl natolik úživný, že by o něm šlo snadno napsat chytlavou knížku. Klimaxem by byla kapitola o Lesbu. A to mu předcházela lednová Kuba, únorový Írán i březnový Izrael. Ani konkurence později v roce nebyla chabá: letní Ekvádor, podzimní Zimbabwe.

Vzápětí moje globální ptáčkaření, inspirované knihou téhož názvu (z pera dalšího známého popularizátora Lese Beletského), srovnal do latě jistý virus. Za předešlých 26 let se nestalo, že bych alespoň jednou za rok nebyl ptákařit v zahraničí. A od první návštěvy tropů v roce 1998 jsem do roku, kdy scénu ovládl covid, vynechal každoroční výpad k rovníku jen jednou. Rok následující po mediteránně-makaronéském kolečku tak získal smutnou jedinečnost: nevytáhl jsem paty „z domu“ (tj. přes hranice). Ale

„Přírodní studio“. S řeckým fotografem a kamarádem Georgiosem Kostikidisem jsme měli o tom, jak tenhle rozkvetlý svah pojmenovat, jasno hned. Alternativa „rajská zahrada“ je výstižná, jenže příliš profláklá. Lítalo tam něco? Ano: tuhýk rudohlavý i káně bělochvostá, vrabci pokřovní i chocholouši obecní. „Šou“ ale ukradli strnadi luční. „Třesení svazkem klíčů“ znělo kvadrofonicky na třetí – hned od nějakého tuctu samců. Tady vznikla i obálka *Ptačího světa* 2/2021. A ta nádherná, žlutá, obří „mrkev“ je ločidlo obecné (*Ferula communis*). Faneromeni.

vše zlé je k něčemu dobré... (Ignorovat to, co je za hranicemi, samozřejmě je zlé: zájemce o cokoli, ať už je to opeřenstvo, památky nebo kuchyně, se tím ochuzuje o naprostou většinu toho, co tento *pestrý* svět nabízí!)

Energii a čas, které bych jinak ventiloval trajdáním skrzevá tropické buření, jsem vrazil do poštilosti zvané Big Year. Českou verzi soutěže Velký rok, kterou mnozí jistě znáte ze skvělého stejnojmenného filmu či předlohové knihy, jsem vyhrál. Díky prostému „receptu“. Zbláznil jsem se až v květnu, právě kvůli covidu, který krátce předtím zlikvidoval další

Foto: Tomáš Grim

Nezastizitelná „trumpetka“. Brhlík turecký (*Sitta krueperi*) není žádná „dávačka“. Naše naivní očekávání se rozplynulo po několika marných pokusech tohoto malého opeřeného kujóna dostat. Dokonce i u obeznaného hnízda u vsi Achladeri jsme se ho dočkali až na třetí pokus. Do zápisů si znamenám: „Hlas brhlíka: zblázněná trumpetka v zácpě na italské křižovce.“

zahraniční cestu – po tehdy loňském Lesbu kam jinam než právě do východního Středomoří... Mé zdánlivě neřešitelné Big Year zpoždění (třetina roku fuč) a náskok ostatních soutěžících vyrovnala časová investice: budete v terénu průměrně 4,9 dne týdně jako „ptáčkař na plný úvazek“ a nemůžete nevyhrát – vaše konkurence je totiž přesně stejný podíl svého času v práci nebo ve škole, kde má s ptáčkařením utrum.

Doporučení „budte v terénu průměrně 4,9 dne týdně“ je nakonec vhodné, ať už ptáčkaření berete jako soutěž, nebo jako rekreaci. Je to krok správným směrem. K ptáčkaření průměrně 7,0 dne týdně – tedy k míře, jaká je na cestách přece normální. Jsou však místa, třeba právě Lesbos, která vám ptáčkařit méně ani „nedovolí“.

Blízká exotika – kouzlo kompromisu

Co je na Lesbu tak lákavého? Je náhoda, že toto je už čtvrtý cestovatelský textík o Řecku, jehož tiskařská černá i barva lnou na stránky vámi právě čtené? Myslím, že nikoliv.^{2,3,4}

U nás v ČR pozorujeme prakticky jen „staré známé“ (a sem tam nás osvěží nějaký ten raritní zatoulanec). Naopak u rovníku máme na mušce jen „nové neznámé“ – překryv mezi faunou naší a tropickou je v prvním přiblížení nula. Jedna zimující či migrující vlaštovka obecná jaro nedělá, respektive nic podstatného na uvedeném nemění. Ode zdi ke zdi...

Možná právě proto má Středomoří pro nás, Středoevropany, tak silné kouzlo. Kouzlo kompromisu. Neztrácíme se v záplavě cizích... co druhů, ale rovnou čeledí (!), ani netrpíme „anestetikem samozřejmosti a sedativem obyčejnosti“ (jak bludičku důvěrně známého s genialitou sobě vlastní perfektně vystihl Richard Dawkins).

Středomoří nabízí ideální střední cestu: „chytáme se“ druhů důvěrně nám známých z české kotliny či jejich blízkých – a právě proto snadno identifikovatelných – příbuzných a zároveň nám lehce dostupná exotika okoření seznamy pozorovaných druhů o něco u nás skutečně nepozorovatelného. No doufali byste na Rozkoši či Nových Mlýnech v buřňáka středomořského (*Puffinus yelkouan*)?

Svatá trojice

V toho jsme na Lesbu samozřejmě doufali. Jenže jsme nečekali, že nás na buřňáčí hejna upozorní Killian Mullarney. S ním jsme se na ostrově dvakrát potkali a poklábosili. Pokud máte „Collinse“ (tedy atlas trojice Svensson, Mullarney & Zetterström), koukali jste na Mullarneyho brilantní práci asi častěji než na tvorbu většiny jiných ptačích ilustrátorů (kdo má totiž Collinse, jiný atlas na západní palearkt nutně nepotřebuje). A že je na co koukat: ten atlas je „nepochybně nejlepší ptačí terénní příručka, jaká kdy spatřila světlo světa“ (Mark Golley v recenzi pro *Birding World*). I proto byla pro nás velká čest a radost někoho z téhle party potkat naživo – i Georgios (Jirka) Kostikidis, můj hostitel a víc fotograf než ptáčkař, z toho měl ještě několik dní hlavu v pejru. Abych to přiblížil fanouškům F1, bylo to jako potrást si rukou a poklábosit s Nikim Laudou. Nebo pro basketbalisty setkat se osobně s Magic Johnsonem. To druhé srovnání sedí dobře: jak je Killian schopen předat ilustracemi *podstatu* vzhledu opeřenců, je skutečné kouzlo.

Zeptejte se kohokoli, kdo na Lesbu byl, na „svatou trojici největších zážitků“. První dvě položky na seznamu budou u 100 % respondentů stejné. Na 1. místě samozřejmě brhlík turecký. Lesbos je jediné místo v Evropě, kde ho lze potkat.¹ Na 2. místě ovšem strnad šedý. Toho sice šlo (alespoň donedávna) potkat i na pár dalších řeckých ostrůvcích, ale tak vzácně, že Lesbos je nakonec stejně černobílá volba jako u zmíněného brhlíka.¹ Na místě 3. už to tak jednoduše nebude; pro někoho snad pěníce turecká (*Curruca ruppeli*), pro jiného možná ostříž jižní (*Falco eleonora*). Mně i mému soupeřnickovi fotografovi volbu 3. příčky usnadnilo setkání s prvoligovým ilustrátorem.

Jedním z nejlepších dobrozdání, které by si mohl Lesbos nárokovat, je nakonec právě Killian Mullarney. Birder, který zná západní palearkt tak detailně jako málokdo, se totiž na Lesbos vrací každoročně. Když jde tento textík koncem dubna do tisku, je na ostrově opět. Jasně doporučení, kdy je tam čas na pozorování ptactva nejlepší.

Rady k nezaplacení

Domácí příprava? Lesbos je, alespoň pro globálněji laděné ptáčkaře, doslova za humny. Pokud jste tedy během výprav do vzdálenějších koutů planety nevytěsnili ID znaky „našich“ ptáků nebo se ptáčkařit v zahraničí teprve chystáte, je příprava na tenhle řecký ostrůvek ptáčkařská malina.

Foto: Tomáš Grim

Proč se jezdí na Lesbos? Strnad šedý (*Emberiza cineracea*). Ipsilou.

Foto: Tomáš Grim

Benzinka, to je grunt. Tak to vnímám od doby, co jsem před dvěma dekádami prostopoval napříč Kanadou od Atlantiku k Pacifiku a zpátky a rok nato skutečně našel za benzinkou v pouze na mapě existující obci Cotapata na bolívijské Carretera de la Muerte („Silnici smrti“) vysněné UHP ostrochvostku černohrdlou (*Asthenes hartert*). Ani zaneřádný mokřádek za benzinkou u lesboského jezera Phava nezklamal: prosvištěl rorýs velký, skupinka těch šedohnědých, slípka zelenonohá vodila divně štěbetající chomáče černého chemlonu a samička chřástala malého ukončila životní dráhu jakési žouželi, právě když klapla závěrka.

Kam? Víc než o biflování znaků akustických, vizuálních a jizzových jde na Lesbu o lokace: ostrov sice neoplývá velikostí (jen něco přes patnáct set km²), ale pokud třeba chcete vidět a slyšet brhlíka tureckého (a kdo by nechtěl *obojí*?!), je třeba vědět, ve kterém stromě a kterém borovém háji tento dutinuje. Zkusili jsme hledat i „naslepo“, ovšem výsledek byl očekávatelný: nic jsme neviděli (inu, *naslepo*...). Nutno dodat, že i na tutovou, profláklou a nej- lokalitu jsme museli jet třikrát, než se nám brhličího kujóna podařilo „dostat“. Navzdory snaze (další, čtvrtý pokus) ani fotky nedopadly oslnivě, museli jsme se spokojit s dokumentační kvalitou. Poučení: brhlík sice dělá dojem „tutovky“, kterou si můžete nechat na konec výletu, ale tuhle strategii bych po osobní zkušenosti s „panem trumpetkou“ nedoporučoval. Naopak strnadi šedí byli na své nejnámější lokalitě pravidelně, při každé z našich tří návštěv. Náhoda to podle všeho nebyla. Pokud máte nervy silné, nechte si strnady šedé klidně jako tutovou třešničku na dortu na závěr výpravy.

Takže kam? Na brhlíka do lesa Achladeri, na strnada k monastýru Ipsilou. Superdetailní informace ke všem druhům i lokalitám a ke všemu, co byste mohli potřebovat vědět, najdete v precizně zpracované příručce Steva Dudleyho.⁵ Lze ji zakoupit např. v ptáčkařském hotelu Pasiphae.

A „Avif“ mají? V podstatě ano. Facebooková skupina *Lesvos bird news* udělá stejnou službu jako u nás Avif nebo eBird (skupina je soukromá, tzn. je nutno požádat o přijetí). Při nahlížení do všech koutů Lesbu jsme z tohoto zdroje sami moc nečerpali ani jsme do něj ničím podstatným nepřispěli (největší „špek“, co jsme našli, nahlásili a za který nám někdo poděkoval, byl jen kulík bledý). Náš plán jsme sestavili podle zmíněné Dudleyho příručky. Poté, co jsme si „splnili“ brhlíka i strnada, už jsme se drželi osvědčených míst, vhodných na focení (které bylo tentokrát větší prioritou než ptáčkaření).

Foto: Tomáš Grim

Pokud vás omrzí „dokumentačky“ (a koho vnímavějšího po čase ne?), nabízí rozkvetlý jarní Lesbos slušnou paletu barev. Esteticky vstřícná volavka vlasatá na slanisčích u Kalloni.

Foto: Tomáš Grim

„Milijárja“. Mně strnad nejmilejší. Akusticky, vzhledově i chováním. Typicky „parašutistický“ pfelet strnada lučního je i užitečnou ID pomůckou. Lokalita: „přírodní studio“ ve Faneromeni.

Foto: Tomáš Grim

Okouzující focení i pozorování ve svazích pod 1200 let starým klášterem Ipsilou. Strnadi šedí, lejsek černokrký, orebice čukar, starověké pocity...

Doprava? Lesbos je co do plochy ve Středomoří osmým ostrovem v pořadí. Přesto je, pokud máte auto, uživatelsky příjemný tak akorát: nejlepším východním bodem je sice centrálně umístěný hotel Pasiphae (poblíž řady klíčových lokalit jako Skala Kallonis atd.), ale i ze správného střediska v Mytiléně (kde jsme měli hlavní stan my) šlo snadno během jednoho dne dojet až na opačný konec ostrova (fenomenální Faneromeni) a po cestě tam a jinudy zpět „vzít“ celou řadu krásných lokalit.

Ostrov dvou tváří

Kdybyste viděli záběry z východní a západní strany ostrova, možná byste ani nehádali, že jde o stejný ostrov. Východní polovina: husté borové háje, ráj skřivanů lesních a brhlíků (lesních, skalních, tureckých). Západní část: bezlesá pustina, rejdiště orebic, orlíků, bělořitů či chocholoušů. Mezitím soustava mokřadů a slanisek, umístěná v těžišti ostrova. Tam, na severním okraji velké zátoky Kalloni, je to perfektní na bahňáky, brodivce a suchomilnou pěvčí havěť, třeba skřivánky krátkoprsté.

Jó, chocholouši...

Jirka: „Co je to tamhle?!“

Já: „Klid, to je jen chocholouš.“

Jirka: „No promiň, já myslel, že to je nákej pták, no...“ ☺

Že ptákařský hotel Pasiphae najdete zrovna v Kalloni, není náhoda. Nejen kvůli logistice (všude je to odtud víceméně stejně daleko), ale i kvůli asi nejvyšší diverzitě v rámci ostrova. Nejen té vodní – v kopcích severně od Kalloni jsou nejvýtečnější místa na pozorování dravců. Sice jsme tu nic pořádného neviděli (na místní poměry jen šunty jako orlíka a bělochovsta), ale to na faktu potvrzeném generacemi ptáčkařů nic nemění. Generacemi není nadsázka. Potkáte zavlitého anglického bird(watch)era, zavedete řeč. Se svým dospělým synem, to je ten čahoun, co támhle civí do stativáku, sem jezdí každoročně už od stadia batolete. Oba dva. Nic neobvyklého.

Cestou do těch kopců leží v eukalyptovém hájíčku tradiční místo na výřečky malé. Je tma, nasloucháme. Ani dnes, na druhý pokus, nic nenacházíme. Náhle se vedle na parkovišti splaší alarm auta a výřečci začnou (na konkurenci?) pískat. A hned tři. Kdyby mi v tu chvíli někdo nadhodil, že o dva roky později, skoro přesně na den, vyfotím výřečka u nás v Olomouci, natož že tam vyhnízdí a k tomu dva páry a ještě úspěšně, ani bych tak flagrantní nesmysl nekomentoval...⁶

Kolečko pro pointu

Nabourávat tradiční strukturu psaného příběhu tentokrát nebudu a vrátím se na začátek. Neuzavřít totiž článek, který začíná zmínkou o kolečku (cestovacím), právě kolečkem (literárním), to by byla promarněná psavecká šance.

Přesun v rámci úvodem zmíněného mediteránně-makaronéskeho kolečka, tedy z východního Středomoří do západního, s sebou totiž přinesl i možnost srovnat dva pozoruhodné konce blízké exotiky. Konce s historiemi odlišnými dost na to, aby se přetavily v řadu taxonomických změn. Místo ptáčkaři nelibě nesených slučování druhů (anglicky *lumps*, česky zlidovělé jako *lumpy*, lidověji *lumpárny* ☺) tu jde o ptáčkaři naopak velmi libě vítané rozdělování druhů (anglicky *splits*, česky hovorově *splity*).

Zatímco v Řecku mi Georgios zvaný Jirka vyčítal, že chci i celé nehorázné minuty fotit pro něj zcela neatraktivního sedmihláška šedého (*Iduna pallida*), o týden později jsem si na farmě u kamarádů v jižním Španělsku mohl fotit vzhledově zcela totožného, leč geneticky a druhově zcela jiného (a proto jako birderskou čárku počitatelného) sedmihláška západního (*Iduna opaca*). Pro soutěživého ptáčkaře větší blaha není... snad jen když v podobném časovém rozmezí dumá, čím se má, prokrindapána, od sebe lišit pěníce vousatá (*Curruca cantillans*) a pěníce západní (*Curruca iberiae*).

Jen pár let dozadu, když jsem navštívil Řecko i Španělsko poprvé, by podobné zapeklivosti nikdo neřešil. Místo dvou sedmihlásků byl jeden (šedý) a místo dvou pěníc též jediná (vousatá; z dnešního pohledu byly oba druhy chápány *sensu lato*, v širokém pojetí).

Nakonec však přece jen z toho kolečka vybočím. Ta pointa, nebo spíš mnemotechnická berlička, je příliš dobrá, abych ji vynechal. Globální změna klimatu, laicky „oteplení“. Tedy ztropičtění. A co je pro tropy nejtypičtější? Přesně to, co se stalo s inkriminovanými sedmihlásky a pěnícemi: kde je víc tepla, tam je víc druhů.

A hlavně víc *splítů* než kdekoli jinde po světě. Ale u druhů takto „vzniklých“ (tedy jen uznaných, byly tady dávno před moderními taxon-změnami) bychom se často rozpoznatelných rozdílů nedořezali. Odlišíme je téměř jen podle místa výskytu a hlasu. Jak v tropech, tak – stále více – v subtropích. Přesvědčit se o tom můžete třeba právě na Lesbu. ☛ Tomáš Grim;

tomasgrim.com

Literatura

- 1 Couzens D. 2011: *Top birding sites of Europe*. New Holland, London.
- 2 Sova V. 1996: Setkání na Olympu. *Ptačí svět* 3(1): 6.
- 3 Šoltys V. 2004: Za modrým ptákem štěstí aneb s rodinou za ptáky na Krétu. *Ptačí svět* 11(2): 12.
- 4 Podzemný P. 2015: Jezero Kerkiní. *Ptačí svět* 22(4): 22–24.
- 5 Dudley S. 2009: *A Birdwatching Guide to Lesbos*. Arlequin Press, Shrewsbury.
- 6 Grim T. 2021: Na hotelu v Olomouci. *Ptačí svět* 28(4): 6.